PER FER UNA TRUITA CAL TRENCAR ELS OUS

[**Benet Salellas**, advocat i exdiputat de la CUP-CC]

Aquesta popular frase feta la va pronunciar en Joan Coma i Roura, regidor de Capgirem Vic, en un ple del seu Ajuntament el desembre del 2015. L'independentisme havia suggerit una campanya de mocions de suport a la resolució que havia aprovat el Parlament de Catalunya d'inici de la XI legislatura en els diferents ajuntaments del país i va ser precisament en el marc d'aquesta defensa de la sobirania parlamentària que en Joan Coma va pronunciar aquestes paraules:

"Entenem que, a més, la declaració de ruptura amb l'Estat espanyol té dues grans virtuts. Per una banda, compromet el parlament a adoptar les mesures necessàries per a obrir aquest procés de ruptura amb l'Estat espanyol, d'una manera democràtica, massiva, sostinguda, pacífica, que permeti l ' apoderament de la ciutadania a tots els nivells i es basi en la participació oberta, activa i integradora. Democràcia, participació, poder popular, coses que hem reivindicat des de fa molt temps. Per una altra banda, el parlament s'erigeix en únic dipositari de la sobirania i en expressió del poder constituent. Declara, així, que deixem de supeditar les decisions de les nostres institucions a les decisions de les institucions espanyoles, en particular a les decisions del Tribunal Constitucional, que considera mancat de legitimitat i competència. Desobediència, fa temps també que la reclamem. Nosaltres sempre hem dit que per fer la truita caldrà trencar els ous, i aquesta declaració significa un clar pas endavant cap a la construcció de la república catalana."

A la sortida del Ple un dels regidors del consistori, el conegut ultradretà Josep Anglada, va acudir directe a la Guàrdia Civil a interposar una denúncia contra aquest discurs, que li va acabar comportant una imputació al regidor cupaire per un delicte d'incitació a la sedició al tribunal especial de l'Audiència Nacional. Novament, complicitat política entre la ultradreta, els cossos policials i l'Audiència Nacional i, vist amb la perspectiva del temps, una autèntica premonició de quina seria l'etiqueta jurídica amb què l'Estat pensava fer front a l'independentisme, el delicte de sedició amb què la tardor del 2019 els líders socials i polítics encausats davant el Tribunal Suprem serien condemnats a cent anys de presó.

D'aquest antecedent en podem extreure alguns dels elements centrals d'aquest

procés en els termes viscuts aquests darrers anys: desobediència civil, institució destituent, autotutela de drets, apoderament comunitari i autoritarisme estatal.

La desobediència civil

Durant la legislatura en qüestió (2015-2017) es va parlar molt del valor de la desobediència com a eina de lluita. Vam començar fent-ho amb una idea difusa, fins i tot en alguns moments el terme va ser utilitzat senzillament per parlar de rebel·lia política o de ganes de canviar tot allò que sembla injust, molt centrada en la necessitat de tenir capacitat crítica i d'actuació davant de lleis i decisions judicials que es perceben com a injustes, de ser subjectes amb criteri propi. Posteriorment s'avançaria molt més cap a la desobediència civil com a tal, més en la forma en què tradicionalment ha estat utilitzada, fins a l'expressió màxima de desobediència civil multitudinària que va suposar la jornada de l'1-O. Tot i així, quan Jordi Cuixart va desgranar i argumentar sobre el concepte canònic de desobediència civil en la defensa política que en va fer en el judici sobre l'1-O, el moviment independentista va descobrir que havia anat actuant amb una certa inèrcia política sobre el tema, molt ben encaminats, probablement fruit de la cultura política que s'havia anat forjant en els darrers decennis i d'un cert esperit llibertari que sempre ha tingut la societat catalana però sense haver tingut gaire consciència sobre el tema.

Abans de la tardor del 2017, l'independentisme havia treballat en tot moment en un escenari de grans mobilitzacions populars, intergeneracionals i transversals políticament que no havien comportat cap moment de confrontació directa amb el poder establert, l'Estat s'havia limitat a ignorar el moviment, a caricaturitzar-lo i a menystenir-lo. Amb la preparació del referèndum d'autodeterminació, hi va haver un canvi d'estratègia capitanejat especialment pel poder judicial i la Guàrdia Civil, bons representants del franquisme sociològic que perviu en amplis estrats d'aquestes institucions de l'Estat. Durant el mes de setembre van produir-se actuacions judicials en impremtes, mitjans de comunicació, magatzems de distribució i finalment en les dependències de la Generalitat i d'un partit polític el dia 20. Aquests episodis suposarien els primers contactes empírics entre les forces de l'Estat i la ciutadania que surt a protestar en una lògica no només independentista sinó clarament republicana, és a dir, de defensa de drets polítics. I aquí és on es produeix un primer salt en el procés de mobilització en què caldria ressaltar com a mínim dos trets molt característics d'aquells dies: la voluntat de ser-hi i la no-violència.

Davant de l'ocupació policial que es produeix del país, la resposta ciutadana

existeix perquè hi ha un apoderament col·lectiu molt important. No hi ha por. Així s'ha cridat als carrers de Barcelona després dels atemptats del 17 d'agost i així s'expressa les setmanes posteriors amb les actuacions policials. És conegut que Catalunya té una llarga tradició de consciència política des de baix, i aquesta consciència s'aprofundeix en aquells moments fruit del treball del moviment independentista però també de moltes altres experiències com el 15-M i la PAH, que són molt presents en la retina dels actors polítics catalans. La seva metodologia i praxi política seran al mateix temps escola i referent. I aquests actors recents es vinculen també en una tradició més històrica de lluita no-violenta i de desobediència civil al nostre país que va del moviment contra l'OTAN, per la insubmissió al servei militar, el moviment ecologista, el feminisme… Per això la resposta aquell setembre és la que és, sense que hi hagués gaires consignes prèvies, sense que realment existís una organització clara que pogués comandar les mobilitzacions, des de la seu d'Unipost a Terrassa, dels magatzems de Riells fins a la seu de la CUP al carrer Casp, la resposta és asseure's al terra pacíficament davant de la policia i col·locar el propi cos com a instrument de defensa, en aquella vella lògica gandhiana, d'estar disposat en el pitjor dels casos a rebre violència però no estar mai disposat a exercir-la contra un altre.

Aquelles setmanes van ser un aprenentatge col·lectiu, accelerat i incomplet, però només una tradició política forta, un treball ideològic intensiu sobre aquest marc d'acció política en els mesos anteriors i l'exemplificació precipitada en les setmanes prèvies, poden explicar aquell 1 d'octubre de reacció tan unànime en aquest doble sentit, de determinació de ser-hi i defensar els col·legis però des de la més absoluta no-violència construint un dels supòsits de desobediència civil massiva més importants de l'Europa Occidental.

Institució destituent

El referèndum en concret es va poder portar a terme per una combinació de la mobilització popular amb una aportació institucional evident, sobre la qual encara no es pot parlar clarament perquè es troba *sub iudice* en diferents procediments judicials. En qualsevol cas, més enllà de l'aportació concreta, hi ha una actitud expressada pel poder autonòmic i per una part important del poder municipal en aquell període que és la que acompanya i facilita el procés que podríem anomenar com a *destituent* perquè té una naturalesa clara d'impugnació del règim existent. Una de les fórmules d'aquest poder destituent s'expressa en aquells moments precisament amb la desatenció de determinats requeriments provinents del poder

central, ja sigui govern de l'Estat o Tribunal Constitucional, en una certa superació de l'estretor habitual amb què les institucions acostumen a funcionar en relació a la llei. És, d'alguna manera, una mena de desobediència civil aplicada a les institucions en una proposta *sui generis* perquè ni sempre és tan pública ni tan col·lectiva com la desobediència civil a l'ús. De fet això només és possible perquè ens trobem en un Estat amb una mínima desconcentració del poder en diferents administracions que permet aquest joc de desobediències internes dins del sistema institucional. No és un debat senzill, però en aquells mesos vam poder experimentar aquest híbrid anomenat *desobediència institucional.*

És complex precisament perquè habitualment ens havia tocat treballar des de fora de la institució i vam descobrir la diferent perspectiva que suposa exercir la *desobediència* des de dins. Té un efecte de curtcircuit del sistema molt important. Les institucions estan construïdes per protegir el sistema polític i jurídic, per tant, quan la contradicció entre legalitat i legitimitat que volem evidenciar amb l'exercici de la desobediència es produeix dins de la institució el conflicte emergeix de manera molt més profunda i, alhora, les conseqüències també tenen altres magnituds. Portar fins a les darreres conseqüències una posició de *desobediència institucional* només té sentit si en aquest pla hi ha en un futur més o menys proper la possibilitat de capgirar el conjunt de l'ordenament jurídic. Si no, la possibilitat de sostenir la desobediència des de dins de la institució és molt limitada i comporta ben aviat l'anul·lació del conjunt de l'acció institucional, prèvia inhabilitació dels seus principals responsables polítics. Ara bé, també és cert que la capacitat de difusió del debat polític que es té des de la institució funciona com un altaveu inigualable. El sistema jurídic espanyol, per altra banda, és tan encorsetat; el marge d'actuació és tan estret i els poders polítics i econòmics són tan bel·ligerants que podríem predir que qualsevol càrrec públic que hagi fet bé la feina, probablement acabarà imputat abans d'acabar la legislatura.

Autotutela de drets

Quan s'arriba a l'estiu del 2017 amb l'anunci de la data i la pregunta d'un referèndum sobre la república catalana es dona el tret de sortida d'una nova fase en la reconstrucció de la nostra sobirania, des de la consciència que l'exercici i la conquesta de drets és sempre sinònim de conflicte. La convocatòria era un pols, un pols al govern Rajoy, però també un pols al conjunt de les institucions de l'Estat que l'emparava (Tribunal Constitucional, fiscalia, la jerarquia judicial) i a la majoria àmplia a l'arc parlamentari que el secundava, el conegut *búnquer del 78.* No podem

oblidar que en aquell moment tot l'antic règim s'alia de manera explícita en contra del referèndum, no només les institucions estatals. El Rei, la jerarquia eclesiàstica, la banca, la patronal, els sindicats de concertació i els partits polítics unionistes van remar en contra de la celebració del referèndum.

En aquell moment vam tenir clar que l'escenari polític en què ens trobàvem necessitava passar per un component de fet, d'acció, de realitat. No hi havia més aliances ni avenços ni més reconeixements internacionals possibles sense la convocatòria d'un referèndum i la seva materialització. En condicions de normalitat democràtica el govern de la Generalitat hagués convocat un referèndum i l'hagués celebrat a la *quebequesa*. No era la conjuntura que vivíem, n'érem conscients. Les institucions estatals espanyoles, desbocades en la croada contra l'exercici del dret a l'autodeterminació, estaven cridades a intentar impedir la normalitat preparada des d'aquí amb l'únic objectiu de disposar de pretesos arguments per discutir la legitimitat d'un possible resultat que els fos advers des d'allà.

Nosaltres érem partidaris de construir un carril central de consens sobre les garanties perquè havíem d'estirar la institucionalitat al màxim. Al mateix temps, però, havíem de començar a bastir la idea que l'1-O s'esdevindria en un context d'autotutela de drets. L'autotutela és un mecanisme de garantia dels drets quan les garanties institucionals es troben bloquejades o resulten insuficients. Serien garanties d'autotutela en determinats supòsits des del dret a vaga fins a la desobediència civil*,* en la filosofia del concepte de garantia social de la Constitució de l'Any 1 de la Revolució Francesa que la defenia així, "*consisteix en l'acció de tots per assegurar a cadascú el gaudi i conservació dels seus drets".*

I d'això es tractava en aquells mesos, entre moltes altres coses, d'autotutelar els nostres drets. El dret a l'autodeterminació sempre té un component d'autogestió i de construcció des de baix. El cert era, però, que en aquell moment el nostre dret a vot sobre el naixement d'una república a Catalunya no tenia cap possibilitat d'acudir a una garantia jurisdiccional, no hi havia cap tribunal a l'Estat espanyol que volgués emparar-lo; per això no ens quedava cap altre remei que, com en tantes altres moments de la nostra història, autotutelar-nos en els nostres drets.

Nosaltres sabíem que la celebració del referèndum aquell 2017 contindria una certa dosi d'això, de desobediència, d'autotutela de drets, de rebel·lia. Ho escrivíem en els articles i tribunes a les quals vam tenir accés en aquelles dates perquè ho vèiem com un element imprescindible. Desconeixíem quina seria la forma concreta, quina seria la consigna que caldria donar i des de quins espais, però no teníem dubte que

caldria incorporar aquest element doble: autotutela col·lectiva i desobediència de les ordres que provindrien de la institucionalitat espanyola. Calia anar en compte, un excés d'autotutela podia convertir el referèndum en un *butireferéndum* com en deien alguns. De fet, els detractors de les garanties – Coscubiela, Rabell, Albiach…- apuntaven cap a aquesta direcció, que no hi havia prou garanties institucionals que validessin els resultats del referèndum i la neutralitat dels seus actors. Però per altra banda, un discurs de legalitat pura ens portava a un atzucac evident perquè les prerrogatives del govern central davant del Tribunal Constitucional i el propi Tribunal estaven disposats a intervenir fins a les últimes conseqüències la feble legalitat estatutària catalana. La nostra acció política va orientar-se de manera explícita en aquest difícil equilibri, institucionalitat per donar validesa i autotutela per garantir l'existència i celebració del referèndum.

Apoderament comunitari

Marcelino Camacho havia dit en plena lluita contra la dictadura que els drets es guanyen exercint-los (*"el derecho a huelga se consigue haciendo huelgas…")* i aquest és un dels grans aprenentatges dels nostres temps. Contràriament a bona part dels discursos polítics que l'independentisme majoritari havia brandat en molts moments, no hi ha res que ens sigui regalat en la conquesta de drets individuals i col·lectius. I per això una de les lliçons més importants va ser entendre que davant de la prohibició del vot per a l'autodeterminació només es podia respondre votant per a l'autodeterminació. I per fer-ho, en un país amb la conjuntura del nostre, aquest objectiu només era possible a partir de l'autoorganització popular i de l'ocupació dels col·legis electorals per part de la pròpia comunitat, des de les associacions de veïns, les de mares i pares d'alumnes, els equips d'esport base, les agrupacions culturals, l'escoltisme fins als ateneus; el conjunt de la societat organitzada. La xarxa era preexistent però la indignació que havia anat coent-se les setmanes prèvies al referèndum van permetre que cristal·litzés en una organització que va comprendre la integritat del territori i la interpel·lació a una part molt important de la societat catalana. Aquest apoderament i la realització col·lectiva de l'esdeveniment van ser la base d'aquest moment fundacional que va provocar un abans i un després d'aquella data.

Sovint es posa molt la mirada en l'aspecte negatiu, en la repressió, en com la violència policial va provocar un canvi de xip en la població. I de ben segur que és així. Ara bé, en aquells dies hi va haver un aspecte molt positiu, la cohesió comunitària. En molts llocs, els veïns van conèixer per primera vegada molts dels

seus convilatans en aquella llarga vetlla de les hores prèvies de l'1-O i això va suposar un creixement humà incalculable. L'experiència de l'1-O va unir comunitats a partir del coneixement mutu i del repartiment de tasques i funcions d'aquells dies. Per això van néixer a partir d'aquell fet multitud de col·lectius més o menys formals escampats arreu del territori i que en molts llocs van aixoplugar-se sota la forma dels Comitès de Defensa del Referèndum primer i de la República després. I per això també van néixer colles, sopars de carrer, grups de missatgeria i tantes altres fórmules que són expressió d'aquest nou vincle comunitari. I aquest subjecte col·lectiu va protagonitzar la vaga general més contundent que es recorda i va obrir un procés de mobilització durant aquell octubre que va superar l' *establishment* independentista i va posar per primera vegada en molt de temps l' *statu quo* del 78 en risc.

Autoritarisme estatal

Per això la repressió de l'Estat no es va fer esperar amb la detenció dels *Jordis*, l'empresonament del govern i l'obertura de centenars de causes. Aquest probablement era l'únic ingredient absolutament previsible. L'aparell repressiu de l'Estat conformat per tots els seus actors policials i judicials es va posicionar plenament en el combat polític per a impedir l'exercici del dret a l'autodeterminació. En l'àmbit penal, encarregat tradicional de la repressió més dura, es van modificar les jurisdiccions per centralitzar alguns procediments en la cúpula judicial, es van recuperar figures delictives del passat, com la sedició, i fins i tot es van reinterpretar els delictes pensats per a la protecció de minories per a utilitzar-los per a la protecció dels cossos policials sempre amb greus conseqüències d'efecte desanimador ("chilling effect") per a l'exercici dels drets fonamentals d'expressió i de participació política. També el legislatiu espanyol, en un front compost per diversos partits polítics (PP, PSOE i C's), es va implicar en aquesta explosió repressiva mitjançant l'aplicació de l'article 155 CE, generant una unitat d'acció entre tots els poders de l'Estat espanyol, fins i tot amb aquells que no són estrictament institucionals, com l'extrema dreta.

S'ha parlat molt d'aquesta qüestió i ha monopolitzat bona part de l'acció política dels darrers temps. El judici contra els líders socials i polítics de l'independentisme davant del Tribunal Suprem, criticat per importantíssims actors internacionals en matèria de drets humans i que va acabar amb una condemna a cent anys de presó, simbolitza perfectament com l'única resposta que l'Estat dona a l'exercici del dret a l'autodeterminació és una descarnada repressió. L'ordre social derivat del 155 CE

no és el resultat de la resolució del conflicte social, és a dir, no és que el problema que va derivar en el conflicte com és la negació de la sobirania de Catalunya s'hagi resolt. Al contrari, després d'un elevat ús de la violència podria semblar que el conflicte ha disminuït, però en realitat hem assistit a una pacificació per la força. Per tant, aquest ordre autonòmic no resulta d'un pacte social sinó de la utilització sistemàtica de la vessant repressiva de l'estat.

Ara bé, aquesta pacificació no ha aconseguit escombrar tot allò que s'havia plantat i l'apoderament, l'autotutela, la capacitat destituent i desobedient no han pas desaparegut. Són latents. De fet, les protestes contra la sentència el passat octubre, en les seves múltiples formes, van demostrar que el conflicte es troba obert i que una nova generació, més jove, s'incorporava a les mobilitzacions amb un discurs molt ben travat de drets col·lectius com l'autodeterminació però sobretot i també de defensa dels drets democràtics, concebent-ho com un tot, en una lògica molt similar a les protestes que creixien aquells mateixos dies a Xile, Hong Kong o Beirut. Contràriament a allò que el règim desitjava, aquí no s'ha rendit ningú i a més, hem madurat políticament. Hem après coses i n'hem reinterpretat d'altres, conscients que com deia la vella frase feta, per fer una truita abans cal trencar els ous.